

УДК 786.61(477.83)

Уляна МОЛЧКО,
Юлія ОЛАЧ,
м. Дрогобич

ЗАРОДЖЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ОРГАННОЇ КУЛЬТУРИ В МІСТІ САМБОРІ

Дослідження присвячене розвитку органного мистецтва в західному регіоні України. Автори висвітлюють шляхи зародження даної загальносвітової інструментальної культури в старовинному місті Самборі наприкінці ХХ – початку ХХІ століть. На прикладі творчих здобутків сучасних українських виконавців представлено багатогранну діяльність Залу органної музики в м. Самборі.

Ключові слова: органне мистецтво, м. Самбір, Л. Ларук, І. Терлак.

Molchko U., Olach Y. The Origin and Evolution of Organ Music in the City of Sambir. The article is devoted to the development of organ art in Western Ukraine. The authors highlight the ways in which the global instrumental culture emerged in the town of Sambir in the late twentieth and early twenty-first century. The activities of Organ Music Hall in Sambir are provided as an example of creative achievements of modern Ukrainian artists.

Key words: organ art, Sambir, L. Laruk, I. Terlak.

Молчко У., Олач Ю. Зарождение и эволюция органной культуры в городе Самборе. Исследование посвящено развитию органного искусства в западном регионе Украины. Авторы освещают пути зарождения данной общемировой инструментальной культуры в старинном городе Самборе конца ХХ – начала ХХІ вв. На примере творческих достижений современных украинских исполнителей представлено многогранную деятельность Зала органной музыки в г. Самборе.

Ключевые слова: органное искусство, г. Самбор, Л. Ларук, И. Терлак.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток концертного життя, в сучасний період розвитку української культури, поставив перед музикознавством складне завдання якісного переосмислення вже відомих раніше, але недостатньо систематизованих і проаналізованих процесів, властивих національній органній музиці.

Дослідниця цієї музичної галузі Наталія Антонова зазначає, що «у ХІХ столітті остаточно склалася нова концертна концепція органа як інструмента не тільки культового, але й світського, що спричинило ще одну кульмінацію органної творчості європейського масшта-

бу» [3]. Однак, сьогодні недостатньо ще вивчена роль українського органного мистецтва в музичній культурі як Європи, так і в нашій державі наприкінці ХХ – початку ХХІ сторіччя. На якісно новий виконавський щабель зазначену національну інструментальну музику піднесла діяльність Самбірського Залу органної та камерної музики.

Аналіз останніх досліджень. Органна культура м. Самбора висвітлювалася в коротких інформаційних публікаціях [6; 7; 8] і на сьогоднішній час не стала об'єктом наукових досліджень.

Мета статті – простежити розвиток органного мистецтва у місті Самборі наприкінці ХХ – початку ХХІ століття на прикладі діяльності сучасних діячів Людмили Ларук та Ірини Терлак й представити діяльність Залу органної та камерної музики м. Самбора – як національного культурно-освітнього осередку Галичини.

Виклад основного матеріалу. Сучасне органне мистецтво України, як унікальне музичне явище, виникло у середині ХХ століття на перехресті різних культурних традицій. Внаслідок незаперечного впливу багатомістової історії західноєвропейської органної культури, українське органне мистецтво досить швидко набуло свого неповторного вигляду і міцно інтегрувалося у світовий художній простір.

Як слушно зауважує Д. Купіна: «періодом становлення і разом з тим стрімкого розвитку в цій національній музичній галузі прийнято вважати другу половину ХХ століття. Однак історія формування традицій органного мистецтва в Україні почалася задовго до цього. Звичаї органного музикування зародилися ще за часів Київської Русі, проте їх зміцнення, історичне вкорінення та розвиток мали скоріше дискретний, ніж поступально-динамічний характер. Обрядові зв'язки інструмента з канонами західної церкви, що набули стійкості у західноєвропейській музиці, не узгоджувалися із православною духовною практикою. Тому, зокрема, звучання органа під церковними склепіннями не вело до формування потужних осередків органної культури, подібних до європейських» [6].

На Львівщині органне мистецтво пропагує одне із найстаріших міст на Прикарпатті – Самбір. Воно багате на історичні архітектурні пам'ятки, найбільшими з яких є костел Івана Хрестителя (ХІІІ ст.) та монастир єзуїтів (ХІХ ст.), в якому з 1953 року і до сьогоднішнього часу знаходиться училище культури та Зал органної та камерної музики. У 1987 році монастир реставровано і пристосовано під концертний зал (архітектор Д. Кривошеева), який підпорядковано Самбірському училищу культури. Ці будівлі містять в собі діючі органи.

Діючий орган у нео-готичному стилі фабрики Яна Слівінського у Львові побудови 1880-х років. Використовується при богослужіннях.

Опорні елементи конструкції, великі дерев'яні труби сильно знищені шашелями. Орган знаходиться під загрозою руйнування. Має значну естетичну, історичну та музичну цінність. Потрібний негайний ремонт.

У 1935 році у монастирі був змонтований орган, побудований чесько-австрійською фірмою «Gebruder Rieger» з Крнова у Південній Моравії. Орган мав 25 регістрів, два мануала і педаль, пневматичну трактуру. Проспект інструмента дерев'яний, частково золочений, трьохсегментний з двохдільною головною секцією, увінчаний секцією зверху, виконано у стилі необароко [10].

У 1939 році радянська влада закрила монастир. Під час Другої світової війни він був сильно зруйнований – залишились лише стіни. Як і будівля, постраждав також орган. Після війни і до 1980 року у храмі знаходився продовольчий склад. Згодом розпочалися реставраційні роботи. Відновлення приміщення під потреби органного залу стало справою всього міста. Люстри, вітражі, лави, елементи оздоблення виготовлялись за проектами та руками учнів і педагогів училища культури, яке містилось в приміщеннях монастиря, лави та дерев'яні деталі інтер'єру виготовлялись на самбірському меблевому комбінаті, люстри, плафони – на львівських підприємствах.

Реставрацію органа для органного залу здійснювали естонські майстри з невеликого містечка Раквере на чолі з Хардо Крійзою. Крійза – одна з найвідоміших в Естонії родин органобудівників. Сучасний майстер Хардо Крійза є сином відомого органобудівника Едуарда Крійзи [10]. На побудову органа місто з свого бюджету виділило 150 тисяч карбованців. Залишки старого органа були демонтовані та перевезені в Естонію.

7 серпня 1987 р. роботи в залі були, в основному, закінчені, а 31 жовтня у ньому відбувся перший органний концерт. Виступали Валерій Коростельов та Віталій Півнов. Не дивлячись на проблеми, художні властивості органа виявились чудовими. За вимірами спеціалістів акустичні властивості самбірського органного залу є чудовими: тривалість реверберації в окремих місцях досягає 6,5 секунди. Орган своєю потужністю повністю заповнює звуковий простір. У 2004 р. органістка Людмила Ларук з своїм учнем підвищили тиск у в'єнкладах, що покращило звучання органа, додало йому потужності та яскравості.

Людмила Ларук народилась у м. Стрий Львівської області. Навчалася в Стрийській музичній школі, а потім продовжила освіту в Дрогобицькому державному музичному училищі. У 1978 році стала студенткою Львівської державної консерваторії ім. М. Лисенка

(клас фортепіано проф. К. Донченка), яку закінчила у 1984 році. За направленням, як піаністка, розпочала роботу у Самбірському училищі культури. На базі училища вирішено було відкрити органний зал. У 1987 році Л. Ларук вдруге поступає до Львівської консерваторії на стаціонар і у 1991 році закінчує її з відзнакою по класу органа. З 1990 року є викладачем органа та фортепіано в училищі культури. Створила і вела клас органної гри. Одночасно проводила інтенсивну концертну діяльність, як в самбірському залі органної та камерної музики, так і під час гастрольних подорожей. Артистка виступала у всіх органних залах України, брала участь у фестивалях органної музики в Молдові, Білорусі, Польщі. З гастролями у Польщі виступала у Сандомирі, Камені-Поморському, Кальварії, Ярославі, Лежайську, Любліні та інших містах. «Виконавське мистецтво Л. Ларук відрізняє стримано-прихована емоційність, глибоке проникнення у музичний задум, точне відчуття ритмічної структури твору. Самбірський орган, теплий і мелодійний, допомагає органістці розкрити і глибокий ліризм, ніжність, меланхолію у творах, і патетичність, суворість окремих музичних епізодів» [8]. У репертуарі органістки, поряд з відомими і популярними, менше відомі твори Л. Клерамбо, Ж. Леменса, П. Манца, Ч. Турнемира, Г. Янга, В. Губи, А. Мухи та ін. Часто в своїх концертах виступала в дуетах з іншими органістами, зокрема Є. Куклею, В. Півновим. На концертах в «рідному» органному залі у м. Самборі часто виступала в дуеті зі скрипалем Ігорем Захарченко.

У зв'язку із переїздом до Польщі, місію Людмили Ларук і надалі пропагувати органне мистецтво тимчасово взяв на себе Віталій Півнов – львівський органіст, один з небагатьох органних майстрів, які можуть повернути до життя старий орган, здійснити перевезення, правильно тонувати і налагодити інструмент. В. Півновим відновлено декілька інструментів у різних містах України, серед них орган з костьолу св. Мартина у Львові.

З 2006 року у Самбірському залі органної та камерної музики провідною органісткою стає Ірина Терлак. Народилась артистка у 1961 році на Луганщині в сім'ї музикантів. Навчалась у Самбірській дитячій музичній школі (клас викладача С. Війтович). З 1976 по 1980 роки навчається у Дрогобицькому державному музичному училищі (клас Х. Сковронської). Після закінчення отримує направлення у Самбірське училище культури, де викладає і до сьогоднішнього дня. Паралельно вступає до Львівської державної консерваторії ім. М. Лисенка в клас фортепіано В. Климківа, де навчається з 1981 по 1986 рр.

Органним мистецтвом І. Терлак сьогодні захоплюються не тільки жителі Самбора чи довкілля, але й України та зарубіжжя. У неї широкий репертуар: твори Баха, Фібіха, Каччіні, Пахельбеля, Бьольмана. Надзвичайно узгоджується її виступ зі скрипалем-віртуозом Ігорем Захарченко. «Їхне виконання, що лине під високим склепінням залу органної і камерної музики – це спілкування на рівні Божественного, оскільки залишає в душі відрадні почуття чогось доброго і чистого» [9, 308].

У період становлення державотворчих процесів Зал органної та камерної музики в м. Самборі відіграє важливу функцію національного культурно-освітнього осередку Галичини. Тут проводяться знакові мистецькі акції – духовно-мистецька акція «Тобі, Господи!», щорічна виставка робіт фотографії та живопису «Самбір АРТ», фестиваль українських народних мистецтв «Сила рідної землі».

З 2011 року за підтримки міського голови Тараса Копиляка та за сприяння Благодійного фонду Андрія Лопушанського проходить духовно-мистецька акція «Тобі, Господи!». Цей єдиний в Україні фестиваль духовної музики, що відбувається в Залі органної та камерної музики збирає високопрофесійні провідні хорові колективи у період Великого посту [4]. Цей авторський проект, що був започаткований старшим викладачем кафедри музичного виховання і диригування ДДПУ ім. І. Франка Дзвениславою Василик, має велику популярність не лише серед самбірчан, але і серед жителів інших міст України. Від 2011 року в духовній мистецькій акції взяли участь 24 хорові колективи та три оркестри: 15 хорів у 2011 (серед яких програму «Співаймо разом» представила народна хорова капела «Гаудеамус» з Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, керівник заслужений працівник культури України, професор Степан Дацюк), 4 хори у 2012 та 5 хорових колективів цього року.

У 2013 році духовна мистецька акція «Тобі, Господи!» перетворилася на фестиваль духовної музики. Відкриття відбулося за участі Галицького академічного хору, керівником якого є диригент, народний артист України, заслужений діяч мистецтв України Василь Яциняк. Програма «Благослови, душе моя, Господа» включала твори Д. Бортнянського, Л. Дичко, М. Вербицького, М. Скорика та ін. У другому концерті з програмною назвою «Голгофа» виступив Самбірський Народний симфонічний оркестр під керівництвом заслуженого працівника культури України, почесного громадянина Самбора Романа Паньківа.

Дещо незвичною для специфіки хорового виконавства була зміна концертного майданчика на третьому концерті «Ти, Господи, надія

моя!», де церковний хор «Благовіст» храму Різдва Івана Хрестителя – регент Надія Іваник, демонстрував своє мистецтво у Самбірському історико-етнографічному музеї «Бойківщина».

Високопрофесійне мистецтво в концертній програмі «Вгору піднесім серця» представив вже добре знаний в Україні Стрийський муніципальний камерний чоловічий хор «Каменяр», художній керівник і диригентом якого є заслужений діяч мистецтв України Степан Целюх. У заключному концерті «Будь ім'я Господнє!» співали вокально-хоровий ансамбль братів Василян з Крехова (художній керівник – Степан Дольний (брат Герард) та Самбірський народний камерний хор «Грація» (керівник – Ореста Кінаш) [4].

З творчими досягненнями провідних музичних колективів України знайомить самбірчан на концертах під час проходження мистецької акції «Самбір АРТ». Так, у 2012 році відбувся концерт Академічного камерного оркестру «Віртуози Львова» [7]. Сергій Бурко є засновником цього колективу і незмінним художнім керівником – заслужений діяч мистецтв України, народний артист України, відомий в Україні та за її межами музичний діяч та організатор багатьох мистецьких проєктів. «Милозвучна, витончена, глибоко емоційна гра «віртуозів», як пише рецензент, припала до душі самбірчанам. Виступ проходив під гучні оплески та вигуки «Браво». Музиканти зі Львова у відповідь на такий теплий прийом виконали ще одну композицію «на біс» [7].

За прекрасний концерт міський голова Тарас Копиляк, подякував Академічному камерному оркестру «Віртуози Львова» та вручив іменні подяки колишньому учню Самбірської музичної школи, а тепер – заслуженому артисту України, диригенту Академічного камерного оркестру «Віртуози Львова» Мирону Юсиповичу, концертмейстеру вище згаданого колективу Володимиру Дуді та мистецькому керівнику, головному диригенту «Віртуозів» Сергію Бурку [7].

Висновок. На сьогоднішній день важко уявити собі мистецьке життя Самбора без звучання органної музики та культурно-мистецьких заходів, які проходять у Залі органної та камерної музики. Концертно-виконавська діяльність Л. Ларук, В. Півнова та І. Терлак піднесла національну органну культуру як Самбора, так і Галичини на високий європейський рівень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова Н. Актуальные проблемы развития органной культуры / Н. Антонова // Сучасні підходи до оптимізації педагогічного процесу : зб. наук. ст. – К. : Науковий світ, 2001. – С. 140–149.
2. Антонова Н. О традициях европейской органной культуры / Н. Антонова // Проблемы взаимодействия искусства, педагогики та теорії і практики освіти : зб. наук. ст. – Харків : ХДІМ, 2000. – Вип. 5. – С. 5–14.
3. Антонова Н. Феномен органа та органна концертна концепція у контексті європейської музичної культури : автореф. дис... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. – музичне мистецтво / Н. Антонова. – К, 2005. – 19 с.
4. Валькович І. Тобі, Господи! [Електронний ресурс] / І. Валькович. – Режим доступу до документу : <http://djerela.com.ua/index.php?dn=news&to=art&id=1496>
5. Из истории мировой органной культуры XVI-XX веков : учеб. пособие // [Ред. Т. Воинова]. – М. : Музиздат, 2008. – 864 с.
6. Купіна Д. Органна музика в Україні: історичні передумови та сучасні тенденції композиторської творчості [Електронний ресурс] / Д. Купіна. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/mz/2012_22/
7. Мистецька акція «САМБІР АРТ-2012» завершилася концертом академічного камерного оркестру «Віртуози Львова» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sambir.in.ua/news/mistecka_aksija_sambir_art_2012_zavershilasja_koncertom_akademichnogo_kamernogo_orkestru_virtuoziv_lvova/2012-09-26-182
8. Органісти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.organy.lviv.ua/cgi-bin/index.cgi?37>
9. Рудавська-Вовк Л. Зоряне суцвіття / Л. Рудавська-Вовк. – Дрогобич : Посвіт, 2012. – 420 с.
10. Самбір – органна музика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.truskavets.ua/uk/billboard/207-sambir-orhanna-muzyka>